

AHISKALI ÖMER FAİK NUMANZADE'NİN MATBUAT HAYATI-XXIV

 Dr. Rıdvan ÇİTİL

Irşad Gazetesi

XX. yüzyılın başında Çarlık Rusya'da birçok önemli olaylar ve gelişmeler meydana geldi. Bunların sonucunda da Rus çarı bir takım değişikliklere gitme kararları aldı. Örneğin Rusya, 1904-1905 yıllarındaki Japon-Rus Savaşı'nda aldığı ağır yenilgiden dolayı ülke içinde karışıklıklar çıktı ve daha sonra da Çar II. Nikola, kısmi serbestlikler içeren manifesto yayınlamak zorunda kaldı. Nitekim bu ortamdan Rusya Müslümanlarının etkilenmemesi de mümkün değildi. Böylece onların hayatında da kısmi iyileşmeler ve güzel gelişmeler olup bitmiştir. Ancak bu rahatlık uzun sürmeyip yerini daha da ağır istibdadı, taassuba ve zulme bırakmıştır. Bu sefer de zaten pek de iyi olmayan Rusya Müslümanlarının durumu daha da ağırlaşmıştır.

Ayrıca, XX. yüzyılın başındaki gelişmeler sadece Çarlık Rusya'da olmamıştır. Şurası ilginçtir ki Çarlık Rusya'da meydana gelen meşrutiyet, bir kaç yıl sonra Osmanlı ve İran devletlerinde de ilân edilmiştir. Hem de bu üç meşrutiyet 1900'lü yılların ilk on yılında meydana gelmiştir.

İşte bu konularda uzmanlarının kaleminden pek çok eser yayımlanmıştır ve yayımlanmaya da devam etmektedir. Çünkü gün geçtikçe yeni bilgi ve belgeler ortaya çıkmaktadır. Tabii bunlar arasında o dönemde yaşamış insanların anlattıkları da dikkate değer ve önemli bilgiler içermektedir. Nitekim o dönemde yaşamış olan Ahıskalı Ömer Faik Numanzade,

yaşadıklarını ve gördüklerini gazete sütunlarında kaleme almıştır. Böylece, o dönemde olup biten olayları birinci ağızdan öğrenmiş oluyoruz ve bunun sonucunda da gerektiği takdirde anlatılanlardan ders çıkartabiliriz. Üstelik Ömer Faik Bey, hem Rusya hem Osmanlı hem de İran gibi devletlerde olup bitenleri yakından takip edebilme bilgi ve birikime sahip bir aydıydı. Bu suretle onun kaleme aldığı yazıların önemi bir kat daha artmaktadır. Nitekim onun gibi dört-beş dil bilip olup bitenleri takip edebilen aydın sayısı o zaman pek de fazla değildi, kaldı ki yüz sene geçmiş olmasına rağmen onun gibi aydın sayımız pek artmış görünmemektedir.

Bu sayıda, Ömer Faik Bey'in o dönemde olup bitenler olayları anlattığı *İrşad* gazetesinde kaleme aldığı üç yazısını değerlendireceğiz. Bunlar *Mazlum En Büyük Zalimdir, İran'a Dair-Alınan Azadlığı Ne Cür Sahlamalı-İran Mücahidlerine, Milletperestlik Zamanıdır* başlıklı yazılardır (Gurbanov, 1992: 146-156).

Şimdiye dek yaptığımız gibi, Ömer Faik Numanzade'nin bu yazılarını, Arap harfli Türkçe yazıdan Latin harflerine aktararak parantez içinde kimi yerlerinin günümüz Türkçesini vererek değerlendirmeye devam ediyoruz. Bu sayede siz, değerli *Bizim Ahıska* okuyucuları, o dönemde olup bitenleri ilk ağızdan bilgi edinerek günümüzde olup bitenlerle karşılaştırma imkânını elde edeceksiniz.

Mazlum en büyük zalimdir

18 Oktyabr 1906/12 Ramazan 1324
[30 Ekim 1906] İrşad, Sayı: 245

Dünen Şeki'den, muhterem yoldaşımdan aldığım mektup, perişan yüreğimi bir kat daha perişan etti. Meni (*beni*) perişan eden yalnız hükûmetin zulmü değil, o zulme, o hakarete boyun eğen cemaatin haletidir. Şeki'nin birinci usul-i cedide mektebi hamıya (*herkese*) malûm olsa gerek. Bu mektep cemaatin ihtiyarında (*seçimine bağlı*), cemaatin hamiyetinde bir nice il (*yıl*) güzel devam etti. Faydalı semereler verdi. Biraz sonra, her nedense cemaatin bazıları yanlış bir fikre düştüler: Mektebi, o millet ocağını, o istikbal ümidgâhını hükûmetin ihtiyarına, hâsiyetleri (*kuvvetleri, tesirleri*) malûm bir pare (*kısım*) kullukçuların (*görevlilerin*) eline vermeğe çalıştılar. Biçareler öyle gümân ediyordular (*sanıyordular*) ki hükûmet idaresi bize cemaat idaresinden daha nefli (*faydalı*) olacaktır. Bînevâlar (*zavallular*) öyle hayal ediyordular ki hükûmet bize gerçekten atalık (*büyüklük*) edip bizim derdimize kalacaktır. Hâlbuki yazıklar daha ondan bihaber idiler ki öz ihtiyarlarını, öz haklarını öz elleriyle bir pare zalimlerin, rahumsuzların (*acımasızların*) pençelerine verip mektebi bünövesinden (*temelinden*) yıhmağa özleri sebep oldular.

Zaten çok çekmedi: Mektep hükûmetin ihtiyarına geçti, Müslüman dersleri azaldı, Müslüman dersleri ehemmiyetten düştü. Çünkü mektep Rusluğa âlet olmağa başladı. Cemaat evvelki rağbetini kesti.

Uğrunda hamının kurban olduğu cemaat idaresi ivazında mektepte istibdadî idare hüküm sürmeğe başladı. Mektep bir nice il (*yıl*) böyle devam etti.

Lakin bu il, hak ve adaletin meydana çıkmak istediği bu il Şeki'nin hamiyet ve maarifperverleri mektebin böyle devamı millet için büyük bir tehlike ve hakaret olduğunu kanıp (*anlayıp*) mektebi tazedden (*yeniden*) öz ihtiyarlarına almak, diriltmek, büyütmeğe istiyorlar ve bu niyetle becerikli, malûmatlı, muktedir bir muallim getirdiler. Amma direktör (*miüdür*) ağanın keyfi gelmiyor ki Müslümanca -cemaatin hahiş ettiği- (*istediğinin*)- ohunmağa (*okutulmaya*) ruhsat versin.

Görünür ki direktör ağa kaide ve kanunsuz öz

ihtiyarına geçirdiği "Mescit" mektebini çenginden bırakmak (*pençesinden bırakmak*) istemiyor ki cemaatin müracaatına mukabil böyle bimana (*manasız*) bir hüküm gönderip (*göndermiş*):

"Bu mektep 1898'nci ilde (*yılda*) cemaatin öz hâhişiyle (*kendi isteğiyle*) direktör idaresine geçiptir (*geçmiştir*). Onu tazedden (*yeniden*) bozmak olmaz..."

Bahınız, evlad-ı beşer mürebbisi olacak medeniyetli direktörün bahanesine, müstebidane (*baskıcı*) hükmüne!..

Burada direktör ağadan soruşmalı:

Cenap! Mademki köhne kaideni tazedden (*eski kuralı yeniden*) bozmak olmaz, siz neden ötürü 1898'nci ilde mektebi cemaatin ihtiyarından alıp öz çenginize geçirdiniz? Niçin köhne kaideni (*kuralı*), belki kanunu bozdunuz? Tabii, diyeceksiniz ki "Cemaat hâhiş etti, men (*ben*) de amel ettim".

Çok acep (*tuhaf*). İmdi de gene o cemaat hâhiş edir (*istiyor*) ki öz kadim haklarını, ihtiyarlarını özlerine iade edesiniz. Buna sözünüz nedir?

Eğer böyle açık ve sarıh bir hakkı cemaate vermezseniz, onda (*o zaman*) aşikâr demek istiyorsunuz ki:

"Ey hakir Müslümanlar! Sizin aklınız yok, bombanız yok, sizin cüretiniz yok, mesleğiniz yok, men sizin neyinizden korharam (*korhayım*) ki hâhişinizi amele getireyim (*isteğinizi yerine getireyim*). Sizinle öz keyfim ne cür (*tür*) isterse öyle refât edeceğim (*daoranacağım*)."

Bah, bu surette size hiçbir sözüm yok. Refâtınızda, fikrinizde de haklısınız, öyle ise gene gelek (*gelelim*) özümüze:

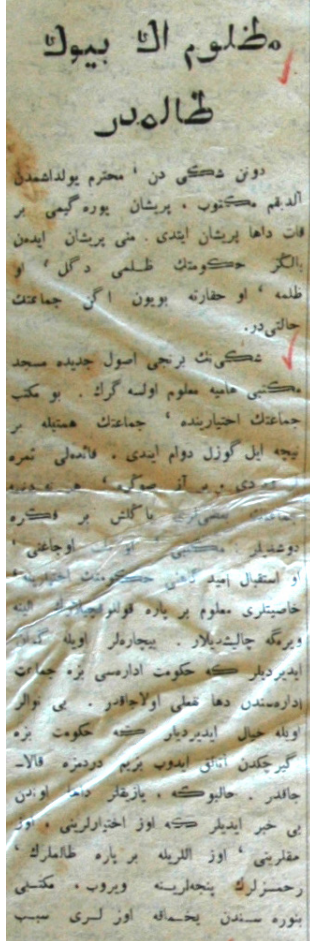
Kimdir, Müslümanlara bu derece zulüm vücut eden?

Kimdir, bizi maariften, medeniyetten uzaklaştırıp vahşi, aciz birahan?

Kimdir, millî mekteplerimiz olmasına çalışıp dilimizi, dinimizi binaenaleyh varlığını itirmeğe (*yitirmeğe*) çalışan?

Kimdir, direktörlere, naçalniklere (*amirlere*), gubernatorlara (*valilere*) bu mertebe cüret ve yol veren?

Hülasa: Kimdir bizi bu günlere, bu zilletlere, bu esaretlere salan? Yalnız hükûmet kullukçuları mı? Yoh, inanınız yoh! Ya kim? Kim olacak: Mahz (*sırf*) biz, mahz bizim süflî, hayvanî tabiatımız. Mahz hakarete, zulme, döğülmeğe sabredip boyun eğmemiz. Eziyete, körlüğe, söğülmeğe, ezilmeğe, korhmağa, kanaksızlığa örğenip âdet etmemiz. Mahz, mahz bizim öz günahımız, öz gafletimiz. Bizlere reva

görülen zulümleri, hakaretleri kanmayıp (*anlamayıp*) zalimlere, müstebitlere kömekçi (*yardımcı*) olmamız. Bizi en ziyade sefil ve sergerdân (*avare*) koyalara en ziyade muhabbetle itaat edip, yeri düşende (*gelende*) kömek (*yardım*) etmeğimiz. Özümüze edilen zulümleri zulüm olduğunu kanmayacak (*anlamayacak*) kadar körlüğümüz, cehaletimizdir.

Budur ki mürüvvetsizler, rahımsızlar da bizim bu kanacaksızlığımızı, bizim bu körlüğümüzü yahşi kapıp (*iyi anlayıp*) mazlum başımızda olmayan oyunları oynuyorlar. Bizi istedikleri teki öz mahfî (*gizli*) kasıtlarına, öz şeytanlıklarına alet ediyorlar. Öz elimizle öz ihtiyarımızı, öz mektebimizi gasp edip bizi uzaktan bahtriyorlar.

Demek ki asıl zalim ve günahkârlar zulüm edenler değil, belki zulme, hakarete sabredenlerdir.

*

Şeki cemaati neden ötürü hâhiş ediyor ki mektebin Müslüman muallimlerini "Direktör" tayin etsin? İğirmi min (*yirmi bin*) nefer neden ötürü bir yarım uçitelin (*öğretmenin*) mevabini (*aylığını*) hazineinden istiyor?

Müslüman muallimleri neden ötürü resmi "?" muallim olmak istiyorlar?

O kadar cemaat neden ötürü gözlüyor (*bekliyor*) ki öz "Mescit" mekteplerinde öz Kur'anlarını, öz şer'i hükümlerini, öz dillerini ohumağa direktör ağa ruhsat versin?

Onların bu cür (tür) bî-mana (*manasız*) ruhsatlarını, amirane hükümlerini gözlediğimizdendir ki bugün mescit mekteplerimizde, mescitlerimizde, ruhumuza da sahip olmak istiyorlar.

Besdir (*yeter*) bu kadar sabır, besdir çektiğimiz bu kadar hakaret! Vaktidir ki cümlemiz ittifak edip talep edek (*edelim*):

Cenaplar! Biz öz dilimizle ohuyup dilimizi, milliyetimizi bilmek isteyirik (*istiyoruz*). Biz öz dilimize, dinimize mahsus olan mekteplerimizi özümüz idare etmek isteyirik. Biz öz hâhişimizle Rusça, Frenkçe, Nemsece ohuyup marifetli, medeniyetli olmak isteyirik. Biz isteyirik ki bir pare millî işlerimizi özümüz idare edip bizim âdetimizden bihaber olan cahil ve zalim kullukçular bizim başımıza bela olmasınlar.

Biz isteyirik ki Rusya hükûmetine tâbi olmak ve her cür icmâ'ı (*bir araya getirmeyi*), meşrutî kanuna itaat etmekle beraber bir pare: İdare-i ruhaniye, mevkufat, mektep ve medreseler... ve gayri bu kimi (*gibi*) öz milletimize, öz dinimize ait olan idareler -gene bu kanun-ı muayyen tahtında- öz idaremizde oldun.

Belî (*evet*), vaktidir. Biz de teprenek (*deprenelim*), hukukumuzun muhafazasına çalışsak, hak ve musavat yolunda tökülen kanların semaya aks edip suni şafaklar teşkil eden böyle hengamelerde aciz

ve miskinler kimi (*gibi*) gafilane yatmak - taht ve makam-ı hükûmetleri Şeki'de, Şamahı'da, İran'da, Nahçıvan'da..., henüz gözümüzün kabağında (*önünde*) duran o icad-ı girâmîmizin (*değerli icatlarımızın*) biz ahfadına (*torunlarına*) yaraşmaz sanıram (*sanıyorum*).

Hülasa, mazlumluk en büyük zalimlik demek olduğundan böyle bir alçak tabiatı, besdir, üstümüzden götürek (*atalım*)!

Numanzade

Ömer Faik Numanzade, *Mazlûm En Büyük Zâlimdir* başlıklı yazısında çok ilginç bir olayı nakletmektedir. Zamanında Şeki'de faaliyet gösteren usul-i cedit mektebi, oradaki insanların isteğiyle Rusların idaresine verilmiştir. Böylece resmî idare olursa onlara daha faydalı olacağını zannetmişler. Ancak Çarlık Rusya idaresi okulu kendi emelleri doğrultusunda kullanmakta sakınca görmemiştir. Nitekim bu okulda da Ruslaştırma programı uygulanmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz kısmı serbestlik döneminde Şeki ahali okulun idaresini tekrar üzerlerine almak istemiş ancak resmi idare bu isteklerini geri çevirmiştir. Ömer Faik Bey ise, ret cevabına rağmen halkın taleplerini yenilemeleri gerektiğini ve idareyi kendilerine tekrar geçirmeleri için harekete geçmeleri gerektiğini salık vermiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki zamanında Ömer Faik Bey de öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca, Şekililerin zamanında okulu bir takım niyetlerle Rus idaresine vermeleri ne kadar yanlışsa, Rus yönetiminin okula el koyup daha sonra onu geri vermek istememeleri de o kadar yanlış olduğunu ifade etmiştir Numanzade.

İran'a dair

Alınan azadlığı ne cür sahlamalı

İran mücahidlerine

22 Noyabr 1906/18 Şevval 1324

[5 Aralık 1906] *İrşad, Sayı: 269*

İstibdat cehennemini söndürüp yerine azatlık bahçesi, dünya cenneti kurmak ne kadar çetin ise, alınan azatlığı sahlayıp (*koruyup*) devam ettirmek de o kadar, belki ondan daha çetindir. Çetindir, belî (*evet*), ondan ötürü çetindir ki müstebitler öz istibdat ve hükümdarlıklarını berkarâr etmek (*devam ettirmek*) için zulüm ve şiddete -hemîşe- ne cür muhtaç iseler, hürriyet mücahitleri de müstebitler baresinde -muvakkat- zulüm ve adaletsizlik göstermeğe aynı suretle mecburdurlar.

Hâlbuki hürriyet mücahitleri çoh vakit, öz kanları pahasına aldıkları bir cüz'i (*çok küçük*) azatlıktan sonra, istibdada kömekçi olan hırda (*yardımcı olan küçük*)

müstebitleri öz başlarına bırakıp, onların kol ve kanatlarını sındırmak, mansip ve devletlerinden mahrum etmek adaletini tehir ettiklerinden veya lazım bilmediklerinden hemin müstebitler ahırda (*sonunda*) hürriyetin başına en büyük bela ve dert olurlar. Çünkü idare-i meşruta bunların nüfuz-ı hakimanelerine, devlet-i kanuniyelerine zarar vurduğundan hürriyet mücahitlerinden intikam almağı bir an fikirlerinden çiharmazlar. Ve her fitne-i alçaklıkla mücahitleri güçten salıp köhne idare-i melunalarını kurmağa gece gündüz çalışırlar. Ve çok vakit meramlarına nail de olurlar. Bu barede (*konuda*) tarihte misal çohdur.

Mesela: Roma Cumhuriyeti'nin ahir günleri, Sultan Mecid'in mücahitler ve meşrutiyet aleyhindeki kanlı planları, Rusya'da seller teki (*gibi*) ahan kanların zıddına istibdadın daha şiddetli -amma muvakkati- berpâ olmağı (*ayakta durmayı*), inkılap hengâmesinde veya inkılaptan sonra müstebitler aleyhinde gösterilen mülayimane reftârın, adilane, insaniyetperverane hareketin namünasıp olduğunu çok güzel gösteriyor.

Hâlbuki inkılaptan sonra istibdat taraftarlarına edilen zulüm ve adaletsizlik menâfi'-i umumiye namına en büyük adalet, en insaniyetperverane, en makbulane tedbirdir.

Osmanlı mücahitlerinden Ahmet Mithat, Hüseyin Avni, Ahmet ve Süleyman paşalar ve Hayreddin efendiler ve gayri yoldaşları Sultan Aziz'i tahttan düşürüp idare-i meşrutayı tesis ettiklerinden sonra, eğer hemre'y (*birlik*) olup saray-i şahaneyi hürriyet kurtlarından temizleyeydiler ve nüfuzlu istibdat taraftarlarını güçten sala idiler, şek yok ki Sultan Hamit o tezlikle alçak haşerati, menfaatperest vüzerayı başına yığıp idare-i meşruta binasını o az vakitte yıha bilmezdi.

Bununla beraber, burasını da ızdırap ile tasdik etmekten geçemem ki ekser sahib-i hüküm ve devletliler kimi (*gibi*) istibdadın tabii aletleri olan kuvvetlerin çohlu bulunduğu memleketlerde, kuvvetli ve devamlı idare-i meşruta için, ekser cemaatin iştirakiyle mutlak birahmane ve kanlı inkılâp lazımdır. Yohsa Osmanlı'da olduğu gibi beş on havasın fedakârlığıyla alınan hürriyet hiç vakit kemaliyle devam ede bilmez. Çünkü hürriyet ve idare-i meşrutanın derece-i devamı efkâr-ı umumiyenin iştirakine bağlıdır.

Belî, azatlık talep edenler, inkılâba iştirak edenler ne kadar çoh ve kuvvetli olursa, alınan hürriyet de o nispette çoh ve kuvvetli devam eder.

Demek ki istibdat taraftarlarının güçlü olduğu memleketlerde inkılâbı meydana getiren, azatlığı tesis eden mutlak efkâr-ı umumiye olmalıdır.

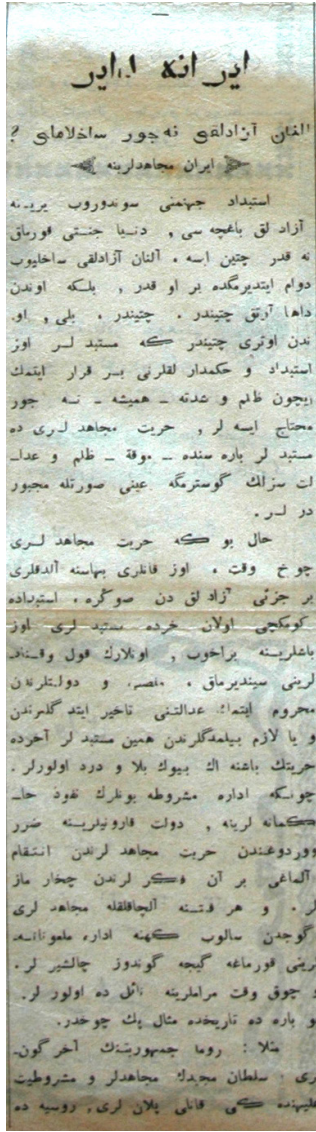
Amma İran inkılâbı, İran meşrutası kanlı meşrutalardan, çetin kaidelerden azadedir.

İran'ın toprağı, havası, cemaatinin istidadı ne cür özge memleketlerden, özge insanlardan ayrı iseler, inkılâbı da meşrutası da öylece ayırır.

İran'da müstebitlerin emrine, keyfi-ye tâbi, öz kardeşlerini öz elleriyle kesecek, öz hayırlarına kör körüne mani olacak kuvvetli ve hain koşun (*asker*) olmadığı gibi İran uleması da gayri memleketlerin ruhanisi gibi müstebitlerin kolu, alet-i istibdatları olmadığından İran'ın inkılâbı ve meşrutası için umumi inkılap kaide ve kanunlarını ahtarmak lazım değildir. Bu sebeplerdir ki İran'ın efkâr-ı umumiyesi ve devama müsaade olmadıkları halde, miktarları az olan mücahidin-i hürriyetin ve ulema-i hakikinin gayret-i cansiperaneleri sayesinde büyük büyük işler, tebeddüller çoh asanlıkla -yani öz kan tökmekle- vücuda gelir. Ve o fedakaran-ı ümmet, o zübde-i gayret ve revan-ı efkâr-ı umumiye az vakitte öz taraflarına celp etmekte çoh o kadar zahmet-i maniyayı hissetmiyorlar. İran'da meşrutiyet-i hazırayı hoşlamayanlar ve o bina-i mukaddesi yihmağa el altından çalışanlar olsa olsa, bir pare cahil ve menfaatperest hakimler, devletli cahil mollalar, müftü, yemeği öğrenen hanlardır.

İşte bunlar hiç vakit rahat oturup müsavat ve adaletin özlerine vurduğu zararlara razı kalıp temaşacı olmaya caktlardır. Bunlar köhne istiklallerini

geri almak, meşrutiyetin vurduğu zararın intikamını çiharmak için her cür fesat ve hilelere müracaattan bir an geri durmayacaklardır. Bunlar bir bir bahane ile "Adalet" gibi gazeteleri, Tebriz'in meclis-i millisi gibi adaletaneleri yavaş yavaş bağladıp (*kapatıp*) köhne istibdadı -gayet hileli ve politikalı vasıtaları ile- berkarâr etmeğe çalışacaklardır. Herçend (*her ne kadar*) İran ulemasının fedakârlığı, onların hamiliği İran cemaatinin ulema-i hakikiye ve mücahidin-i

hürriyete olan meyil ve muhabbetleri ve terakkiye olan istidatları din, hak ve vatan düşmanlarına pek o kadar da fırsat vermeyecektir. Amma, bununla bile ihtiyat için o gibi hain-i vatanları, düşman-ı hürriyetleri öz mansıp ve nüfuzlarından kenar edip haklarında -adalet-i umumiye namına- zulüm ve adaletsizlik gösterilmelidir. Hürriyete mani olan en hurda setleri imdiden sındırmalı ve gelecek fitnenin kabağını (önünü) şimdiden almalıdır.

Numanzade

Bir önceki yazıda Numanzade Rusya'da meydana gelen meşrutiyet sonrasındaki gelişmeleri ve olayları aktarmıştı. Bu yazıda ise İran'da elde edilen meşrutiyeti ne pahasına olursa olsa korunması ve bunun için gerekenlerin yapılmasını ifade etmektedir. Böylece kendisi olup biten olayları ne kadar yakında takip ettiğini ve olanlar hakkında da birinci ağızdan bir takım bilgiler elde etmiş oluyoruz.

Milletperestlik zamanıdır

10 Dekabr 1906/7 Zilkade 1324
[23 Aralık 1906] İrsad, Sayı: 282

Hamı (herkes) diyor: Cemaatimiz (topluluğumuz) nadan ve gafildir. Belî (evet), gafildir. Hakikatte o kadar gafildir ki hurda bala (küçük çocuk) gibi öz hayır ve şerrini bile kanmıyor (anlamıyor).

Hatta nadanlığın, körlüğün verdiği sermestlik ve sersemlik ile çoh vakit öz eliyle özünü kesiyor, canına kastediyor da gene hayrı olmuyor.

Alelhusus (özellikle), cemaat hukukun muhafazasına en ziyade çalışacak bu zamanda, özlerinin kanunu emip soran, özlerinin sefaletine bâis (sebeb) olan zalim hâkimlere, fitnekâr pişvâlara (liderlere), düşman-ı hürriyet ağalara kömek edip zulüm ve istibdadın artmağına en ziyade özleri sebep olurlar da gene farkına varmıyorlar. Amma, bununla bile diyebilmem ki cemaatimiz hamiyet, gayret ve namus-ı milliyeden bütün bütün mahrumdur.

Hayır, hayır, cemaatimiz ilim ve hünersiz ise de fitri alicenaplığını, kadim âdeti olan fukaraperverlik, zayıfnevalık ve tassupkeşlik hassiyyet ve kuvvelerini henüz itirmemişler. Ancak, uzun müddet yatmak sebebiyle o güzel kuvveler uyuşmuş, zayıflamış, paslanmış.

Bu muvakkatî uyuşukluğu, bu çirkin pası götürmek, silmek ise o kadar çetin değildir.

Hakiki ulemamızın, hamiyetli urefamız, gayretli muallimlerimizin bir az vakit millet derdine kalıp çalışmalarına, zahmet çekmelerine bağlıdır. Belî, bir o kadar ki cemaat gözünün kabağında (önünde) beş on fedakâr milletperver bulunsun, cemaate Allah rızası için rehber ve hadi olsun, daha o yanısı asan (sonrası kolay) ve muvaffakiyet bahşeder.

Belî, her yerde tek beş on canı yananımız, millet derdi çekelimiz olsun. Ol vakit göreceğiz ki Türklük o kadim fukaraperverliği, o fitri alcenaplığı ne cür bürüz edip (nasıl ortaya çıkıyor), ne mucizeler gösteriyor.

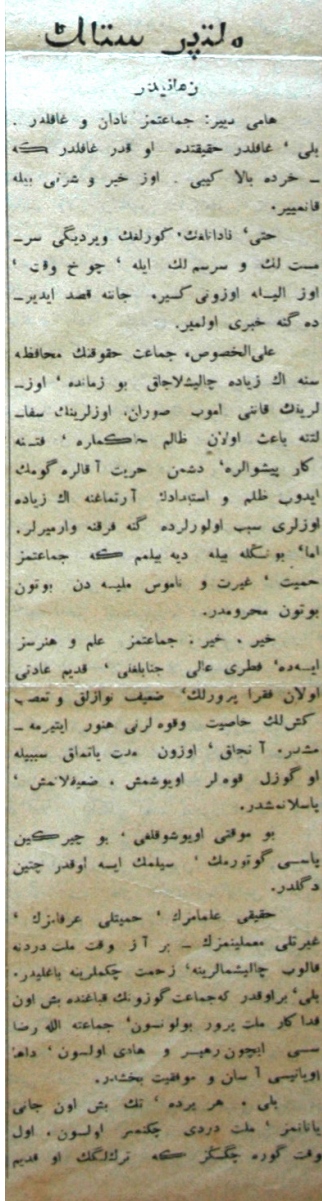
Ol vakit göreceksiniz ki "İslâm"ın emrettiği hayır ve ihsanat ne siyak meydan alıp. Bu barede hiçbir millet bizimle müsabakaya gire bilmiyor.

Bu hakikat delile muhtaç değildir sanırım (sanıyorum): El Cezayir, Suriye, Mısır, Anadolu, İran, Türkistan ve Endülüs'te hayır ve ihsanat ile vücuda gelen asar-ı azimden sarfınazar, otuz kırk il (yıl) evvele gelinceye kadar Gence'de Şeki'de, Şamahı'da Batum'da vücuda gelip bugün harabeliğe yüz koyan medreseler, mescitler, vakıflar, köprüler, arhların (arkların) cümlesi iki üç arha evvelki (eski) atalarımızın, dünkü ecdadımızın hayır ve ihsanata semeresi değil de nedir?

Rusya istilâsından ahlakımızın bozukluğuna güzel, milli âdetlerimizi yaddan çıkarıp, millî maarifimizi, kadim tahsilimizi terk edip -daha doğrusu terke mecbur olup- tazelerden (yenilerden) de bihaber olup ortada maymun gibi kaldığımızı bahup ecdadımıza hamiyet ve gayretsizlik gibi deni sıfatları nispet vermek zihî nadanlıktır (ne güzel cahilliktir).

Ecdadımız öz zamanlarını tekazâsına, ihtiyacına, efkârına öz zamanlarını servet ve kazancına göre çok büyük işler görüp hayli vakıflar, azametli mescitler, müteaddit medreseler,

devletli (zengin) kütüphaneler bırakmışlardır. Hele, ecdadımızın fukaraperverliğini her kentte, belki her evde ayrıca fukara-i gariplere mahsus otağ bulundurmalar, riyasız hayır ve ihsanları neinki bizde, belki Yevropa'da (Avrpa'da) bile "destan" olubdur. Bugünkü, yiğirmi, elli minli (binli) tacirlerimizin yerinde

-(hele, milyoncularımızı demiyorum)- eğer ecdadımızın en tama'karı (*tamahkarı*) olsa idi, görürdün ki Şeki'de, Şamahı'da, İrevan'da Gence'de Ahılkelek'te -(Bakû'nı demiyorum)- neler, ne eserler vücuda gelirdi!

Amma, bugün neyimiz var? Bir Tağıyef'ten seveyi hansı bir devletimiz (*başka hangi bir zenginimiz*) öz başına bir mektep bir medrese, bir kütüphane vücuda getirip (*getirmiş*)? Fukara cemaatin puluyla (*parasıyla*), alın teriyle devletlenen hansı bir beyimiz, ağamız bir medrese veya mektebe iki dükkân veya beş arşın bir vakfedip? Her tarafa bahsan: Müslümanların içinde fakirlik, nadanlık, beceriksizlik, mahkûmluk son bir mertebeye varıp. Her yana bahsan: Devletlilerimiz, beylerimiz öz keyif ve menfaatlerinden seveyi hiçbir şeyi fikir etmiyorlar. Karabağ ve Zengezur açlarının ah-ı feryatları isterse göklere çıhsın, yetim çıplak balaların gözyaşları ister çaylar teşkil etsin, sahipsiz, hamisiz kalan anaların, bacıların ırz ve namusları isterse düşmanların tecavüzüne duçar olsun, hiç keste (*hiç kimsede*) bir taassub-ı milliyeye, bir gayret-i diniye uyandırmıyor. Diyesin, İslâm âlemi şiddeti bir savuğa tutulup donup (*tutulup donmuş*)! Diyesin, İslâm âlemini berk sihirleyipler (*sihirlemişler*)!

Belî, öyle sihirleyipler ki memleketimizin, azamının biri veya bir nicesi kesilip harap olur, vücut-ı millet zayıflıyor da gene bizde bir tepreniş, bir uyanıklık görünmüyor. Diyesin, o kesilenler, o harap olanlar bizden değil!.. Amma, bunlarla bile gene diyorum: Milletimizin fitri ve halkı olan fukaraperverlerin hassiyeti, hayır ve ihsanata olan meyli henüz kaybolmamıştır. Belki biraz uyuşup paslanmıştır. Besdir ki bu pası silip o cevher-i safı, o hassiyet-i insaniyetperveraneyi meydana çıkaracak her şehirde cemaatin kabağında, beş on sahib-i hamiyet, fedakaran-ı millet olsun. Ol vakit ne Şeki'nin, Şamahı'nın, İrevan'ın medreseleri haraba kalar (*kalır*). Ne mescitlerin minareleri sernigun (*baş aşığı*) olar. Ne de Zengezur açlarının feryadı yürekleri parçalar. Gene tekrar ediyorum: Belî, tek avam cemaatin başında, onları teşvik edecek beş on hakiki, fedakâr ulemamız, hamiyet ve cüretli abrazovannımız¹, hayır ve ihsanat sahibi dindar, gerçekten Allah'ı tanıyan devletimiz olsun, cemaatimiz daldan gelmeğe, söze bahmağa, iş görmeğe hazırdır.

*

Yapon-Rus davası esnasında bazı ulemamızın, pîşvalarımızın (*önderlerimizin*) el ayağa düşüp iane yığmaları (*toplamaları*) hiç yâdımdan çıkmaz. Men (*ben*) o vakit "*Şark-i Rus*" gazete idaresinde idim. Gün olmazdı idareye Rus bahadırlarının, Rus koşununun

¹ **Abrazovannıy (образованный):** Rusçada eğitilmiş, aydın. Bu kelimeyi Ömer Faik, yazılarında sık sık kullanmaktadır. Ancak bu kelimeyi burada ve başka yerlerde istihza ve kinayeli olarak kullanmıştır.

(*askerinin*) methini mutazammın (*içeren*) manzumeler gelmesin. Hafta geçmezdi ki reis-i ruhanilerimiz, kadılarımız, ruhani mollalarımız, sadakatli beylerimiz tarafından "Kırmızı Haç" menfaatine iane siyahisi (*yardım kutusu*) göndermesin. Bu kimi (*gibi*) kâğıtların çohluğundan, müdürlerimizin onları derç ettirmekteki ısrarından o kadar tenge gelmişim (*daralmıştım*) ki -(ne yalan söyleyem)- çoğunu, hâkim olmayarak, cırıp sepete tullardım (*yırtıp sepete atardım*). Hele ruhaniler tarafından yazılıp, Hıristiyanlığı hak, putperestliği batıl bildiren ve bu münasebetle Yaponya'nın (Japonya) mağlup edileceğini fetvalar ohuyan o kadar kâğıtlar, hezeyannameler alırdım ki hiddetimden başım ağrırdı. Amma, yüreğimi en ziyade parçalayan bunlar değildi. İki üç kapıklık (*kuruluşluk*) menfaat-ı şahsiyesinden ötürü ayet-i Kur'aniyeyi hâhişi teki (*istediği gibi*) çevirip, cemaatin hâkimlere, ûlûemirlerine (*padişahlara*) kul gibi tâbi olmak lazım olduğunu -yerlere geçmeden- ispat etmeğe çalışan hayâsız din düşmanlarının kâğıtları idi. Bu cür (*çeşit*) medh ve fetva yazanlar kalsın. İane siyahisini (*yardım*) gönderenler, öyle yâdıma gelir ki en ziyade müftü, şeyhülislam, Şamahı, Şeki, Cevad, Göğçay kazaları idi. İmdi, asıl sözüm burada değil. Bu hırda (*küçük*) yaddaşımla burasını bildirmek istiyorum ki cemaat için çoh da vacip olmayan "Kırmızı Haç" sandığına ruhanilerimizin, sadakatli beylerimizin terğibiyle (*rağbetiyle*) iane toplanırsa, dinimizin, insafımızın, mevcudiyetimizin emrettiği bir hususa, Zengezur açlarına iane toplamak çetin mi? Harada, (*nerede*) "Kırmızı Haç" sandığına iane yığdırmakla nam-ı sadakatperverliğini gazetelerin başlarına yazdıranlar? Harada (*nerde*), bugün o merhametli reisler, kadılar, o sadakatli, o sehâvetli (*cömert*) beyler? Acaba, bugün Zengezur açlarına iane yığmak (*toplamak*), o bir sürü yetim uşakların (*çocukların*) kanlı yaşlarını kesmek, minlerce (*binlerce*) çıplak kocaları (*yaşlıları*) arvatları (*kadınları*) bu kışın merhametsiz savuğundan (*soğuğundan*), karından kurtarmak kadar gene sevaplı, merhametli bir şey var mı? Avam, fanatik dediğimiz kesp cemaatten "Kırmızı Haç" için iane yığanlar acaba aç ve susuzluktan kayaların dibinde can veren bir âlem-i din kardeşlerimizi bir nice lokma çörek (*ekmek*) ile ölümünden kurtara bilmezler mi?

Gene tekrar ediyorum: Cemaatimiz ulemaya, nüfuzlu beylere, sahib-i mansıplara o kadar mutidir ki onlar eğer isteseler neinki mecrûhîne (*yaralılara*) mahsus olan "Kırmızı Haç"a, belki kiliselerin kara haçlarına bile bir vesile, bir tevil ile iane yığmağı becerirler. Böyle olan surette âyâ (*acaba*) onlar becere bilmezler mi ki Zengezur mahalinden göğe kalhan ah u feryat bulutlarını, Karabağ'ı kırmızıya çeviren² gözyaşlarını

² Metinde çeviren yerine çönderen yazılmış.

bir cüz'î (*çok az*) merhametle sakit edeler.

Ey fukara-i kasibenin alın teriyle devletli olanlar, ey millet sebebiyle sahib-i mansıp ve nüfuz olanlar ve ey bu millete pîşva (*rehber*) ve ağa olmak isteyenler, ey yüreklerindeki bir cüz'î merhamet ve insafı olanlar! Zaman bu zamandır, zaman "insanlık, Müslümanlık" zamanıdır. Millet hadimiyle, hadimi bilinecek zamandır. Riyakâr ile hulûskârın (*dalkavukların*), merhametli ile merhametsizin, dindar ile dinsizin, melek ile şeytanın bilinecek zamanıdır. Böyle bir zamanda vakti olup da ianeden kaçan, dil ile yalancı teessüfler ile kömekçi görünenler milletin en şarlatanı, en ahlaksızı ve en merhametsizidir. Lazımdır ki herkes bikadri'l-kuvve malen ve nakden ianede (*kuvveti yettikçe maliyla ve parasıyla bağışta*) bulunsun.

Harada olursa olsun, kentlilerde (*köylerde*) umumiyetle pul (*pul*) azdır. Amma herkesin ambarında az çok tahıl vardır. Müftü, şeyhülislam, gubernskiy³ kadılar becerebilirler ki her şehirde, her obşestvada⁴ uyezdniy⁵ kadınların, mahalli beylerin, ruhani molların riyasetiyle bir kamisiya (*komisyon*) teşkil edip kentlilerden tahıl cem' etsinler.

Eğer işe dikkatle can yandırılırsa, kentlerde (*köylerde*) öyle ev olmaz ki pud (*16,38 kilo*) tahıl veya on iane etmesin. Kentlerden yığılan tahılları aparmağa (*götürmeğe*) da kiraya pulu istemez. Tahıl vere bilmeyenler, yığılan tahılları araba veya hayvan ile taşıyıp ianede bulunurlar.

Ey yüreğinde bir zerre merhameti olanlar, ey insan-ı dost ve milletperest görünenler! Memleketimizin, cemaatimizin bir payı açlıktan helak olur (*yok oluyor*). Bunların bu çiğersiz helâkı ise bizi daha dehşetli, daha tehlikeli helâkete sürür (*sürüyor*). Eğer Zengezur'a, Karabağ'a vaktinde kömek ede bilmez isek o ehemmiyetli yerler elimizden çıkar.

Eğer oralar elimizden çıkarsa, yahşi biliniz ki cümlemiz gayret ve namussuzlukla yad olunmaktan sevayi bütün memleketlerimiz, bütün hayatımız ebedi tehlikelere duçar olacaktır. Hâlbuki bu bir âlem yetim balaların hayatını kurtarmak, gelecekteki tehlikenin kabağını (*önünü*) imdiden sahlamak (*korumak*) o kadar çetin bir zad (*şey*) değil. Heremiz bir günlük tütün pulundan (*sigara parasından*), iki saatlik zevkten, bir saatlik kazanç ve mizdden, hem aç kardeşlerimizi helâkettten, hem de özümüzü tehlikeden kurtarmış oluruz.

Kardeşler! Hakiki dindarlık, ebedi büyük namlık, hulûskâr-ı milletperstlik, yetmiş il (*yıl*) ibadetin bir saat hayır ve ihsanat etmeklik zamanı bu zamandır. Geliniz! Biz de ecdadımızın hakiki neveleri (*torunları*)

³ Guberniya (губерния): Vilâyet.

⁴ Obşestvo (общество): Topluluk.

⁵ Uyezd (uezd): Kaza, il, bölge.

olduğunu bildirip Türklüğümüzü, Müslümanlığımızı ispat edek (*edelim*)!

Numanzade

Ömer Faik Bey, o dönemde Rusya Müslümanlarının başına gelen hâl ve keyfiyeti üç kısımda değerlendirmiştir. **Birinci kısımda** halkın düştüğü kötü durumu ve cahilliğini dile getirmiştir. Bundan kurtulmak için halkın önderlerinin, Tahsil görmüşlerin, öğretmenlerin, zenginlerin, din adamlarının ve diğer nüfuzlu kişilerin, halka karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğine işaret etmiştir. İkinci kısımda, o dönemde cereyan eden Japon-Rus Savaşı sırasında Rusya Müslümanlarının, özellikle de halkın önde gelenlerinin ve din adamlarının, Rus Kızılhaç'ına yardımda bulunmaları meselesidir. Bununla kalınsa neyse, ancak bu yetmezmiş gibi kimi insanların, **Numanzade'nin Şark-i Rus** gazetesinde çalıştığı dönemde Ruslar için methiyeler düzmesine, bazılarının yardım ve bağışta birbirleriyle yarışmalarına ve en acı olanın da din adamlarının dini, Rus idaresi lehine kullanmalarına dikkat çekmiş ve kınamıştır. Hâlbuki Rus askerleri yararına yardım toplamak kadar Zengezur bölgesi ahalisinin içinde bulunduğu şartlar da önemliydi. Onlara gerektiği gibi yardım yapılmadığından dolayı oradaki halkın aç susuz ve perişan halde hayata tutunmaya çalışması gözden uzak tutulmamalıydı! Yazının üçüncü kısmında ise Zengezur bölgesindeki sıkıntı çekenlerin yararına herkesin elinden geleni yapmasının zarureti dile getirmesidir. Aksi takdirde Zengezur ve Karabağ bölgelerine yardım edilmezse oraların elden çıkacağını açıkça ifade etmiştir.

Buradan da **Ömer Faik Numanzade'nin** ne kadar ileri görüşlü ve milliyetçi bir fikir adamı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Zira o bu yazıları kaleme aldıktan seksen küsur sene sonra bu bölgelerde birtakım karışıklıklar ve çatışmalar meydana gelmiş; sayısız can kaybıyla beraber o güzelim bölgeler de elden çıkmıştır. Bu onulmaz yaralar günümüzde de kanamaya devam etmektedir.

Düşüncelerini yeniden gözden geçirmemiz ve üzerinde dikkatle düşünmemiz gereken şehit yazarımız **Ömer Faik Bey'i** derin saygı, sevgi ve rahmetle anıyoruz.

Kaynakça:

1. *Bizim Ahıska* dergisi, No: 31-53.
2. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1978.
3. *İrşad* gazetesi 1906, No: 245, 269, 282.
4. Prof. Dr. Şamil Gurbanov, *Ömer Faik Numanzade. Seçilmiş Eserleri*, Yazıcı, Bakû, 1992.
5. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.
6. Prof. Dr. Yavuz Akpınar, *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1994.